

Lese- og skrivevansker

Barn og elever med lese- og skrivevansker har utfordringer med å lære seg og bruke skriftspråk.

ARTIKKEL | SIST ENDRET: 22.05.2024

Det er viktig at dere som jobber i barnehager og skoler vet hva som kjennetegner lese- og skrivevansker, og hvordan dere best mulig kan tilrettelegge for det enkelte barnet eller eleven.

Hva er lese- og skrivevansker?

Barn og elever med lese- og skrivevansker har utfordringer med å tilegne seg og bruke skriftspråk. Det kan være ulike årsaker til at de strever med lesing og skrivning, og vanskene kan komme til uttrykk på forskjellige måter.

Omtrent én av fem elever i grunnskolen strever med lesing og skrivning.

Lese- og skrivevansker er en fellesbetegnelse som rommer flere ulike utfordringer knyttet til avkoding og forståelse av tekst.

Dysleksi

5–8 % av befolkningen har dysleksi. Vanskene med lesing og skrivning er ofte uventet ut fra barnets ferdigheter på andre områder og opplæringen det har fått.

Barn og elever med dysleksi har hovedsakelig problemer med nøyaktig og/eller flytende lesing av ord og tekst. De strever også med rettskriving, og vil ofte ha utfordringer knyttet til leseforståelse. Dette kan handle om at de ikke har utviklet gode nok lesestrategier, eller at de bruker så mye energi på avkoding at de ikke får med seg innholdet i det de leser.

Noen barn strever med å forstå det de leser fordi de har svak språkforståelse. Dette innebærer at de har vansker med å forstå hva ord og setninger betyr, både muntlig og i skriftspråk. Barn og elever kan ha kun dysleksi, kun forståelsesvansker, eller begge deler.

Det er ikke helt klart hva som er årsaken til at noen får dysleksi, og sannsynligvis dreier det seg om ulike årsaksforhold som virker sammen. Arv spiller en betydelig rolle, og barn og elever med dysleksi har ofte nær familie med tilsvarende vansker.

Dysleksi henger vanligvis sammen med fonologiske vansker. Det vil blant annet si at de har vansker med å oppdage hvordan ord er bygd opp av enkeltlyder. Vi vet også at personer med dysleksi kan ha et svakt verbalt korttidsminne.

Andre årsaker til lese- og skrivevansker

Noen elever har betydelige vansker med lesing og skriving, uten at de oppfyller kriteriene for dysleksi.

Forhold som kan virke negativt inn på lese- og skriveutviklingen er

- mangelfull opplæring
- svake generelle evner
- konsentrasjon- eller oppmerksomhetsvansker, for eksempel ADHD
- språkforstyrrelser
- autismspekterforstyrrelser

Barn og elever som strever med lesing og skriving kan ha flere vansker samtidig. Det er for eksempel ikke uvanlig at elever med dysleksi har språkforstyrrelser og/eller ADHD i tillegg.

Les mer om lese- og skrivevansker hos

- Statped
- Lesesenteret
- Skrivesenteret

Hvordan gjenkjenne og utrede lese- og skrivevansker?

For å kunne støtte barn og elever med lese- og skrivevansker på en god måte, er det viktig å fange opp behovet og sette inn tiltak tidlig som mulig. Vansker med å lese og skrive kan oppdages på ulike alderstrinn.

Barn og elever som strever med lesing og skriving på grunn av svak språkforståelse kan vise andre kjennetegn enn de som i hovedsak strever med avkoding. De vil også ha behov for annen tilrettelegging.

[Les mer om forståelsesvansker](#)

Kjennetegn

Kjennetegnene på lese- og skrivevansker endrer seg med alder og lese- og skriveutvikling.

I barnehagen

Allerede i førskolealder kan dere se tegn på at barn er i fare for å utvikle lese- og skrivevansker. Vær oppmerksom på barn som viser liten interesse for bokstaver og høytlesing, og som har vansker med å rime, klappe stavelser og «lytte ut første lyd» i ord når de nærmer seg skolealder.

Den første lese- og skriveopplæringen

I begynneropplæringen kan barn med lese- og skrivevansker streve med å forstå det alfabetiske prinsippet. Det vil si å forstå at ord kan deles opp i lyder, og at bokstavene representerer disse lydene. Noen lærer seg flere bokstaver, men skjønner ikke hvilken funksjon de har.

Disse barna kan stagnere i en tidlig fase av leseutviklingen, der de "leser" ved hjelp av visuelle holdepunkter. Dette innebærer at de prøver å huske hvordan ord ser ut, ved for eksempel å se på bokstavformer og lengden på ordet. Det er derfor vanskelig for dem å avkode ukjente ord.

Videre skoleløp

De fleste elever med dysleksi, uten andre vansker, lærer seg etter hvert å lese. Likevel vil lesingen ofte være unøyaktig med mange feil, og noen gjetter mye når de leser. Noen leser nøyaktig, men avkodingen går sakte og er anstrengende for

eleven.

Eldre elever gjør gjerne samme type feil som yngre barn når de skriver. Ofte har de vansker med dobbeltkonsonant og ikke-lydrette ord, og de blander bokstaver som er auditivt og/eller visuelt like, for eksempel d og b.

Vansker med rettskriving vil ofte vedvare for elever med dysleksi. Elever med komplekse og sammensatte vansker kan ha større utfordringer med å utvikle funksjonelle lese- og skriveferdigheter, enn de som bare har dysleksi.

Utredning

Hvis skolen eller foreldrene mistenker lese- og skrivevansker, må eleven utredes, og dere må sette inn tiltak så fort som mulig.

Som utgangspunkt for tiltak bør dere undersøke elevens lese- og skriveferdigheter nøye. Det finnes ulike kartleggingsverktøy dere kan bruke for å vurdere elevens lesing og skriving, både i samlet klasse og individuelt. Det kan også være nødvendig å henvise barnet til PPT for en grundigere utredning.

Lese- og skriveutredninger blir ofte gjennomført av PPT eller fagpersoner ansatt ved skoler. Det vanligste er at utredningen gjøres av en logoped, spesialpedagog eller psykolog. Også andre fagpersoner kan utrede, så lenge de har relevant utdannelse og erfaring.

Tilrettelegging for barn og elever med lese- og skrivevansker

En rekke forhold er med på å avgjøre hva som er gode tiltak for barn og unge med lese- og skrivevansker.

Det er viktig at dere gjør en helhetlig vurdering av elevens styrker og utfordringer når dere skal utforme tiltak. Noen tiltak kan dere gjøre i hel klasse, mens det er bedre å gjennomføre andre tiltak i mindre grupper.

Ved tilleggsvansker er det viktig at dere setter inn tiltak for alle de ulike vanskene, og at dere ser disse i sammenheng med hverandre.

Tidlig innsats i barnehagen

Språklige ferdigheter i førskolealder danner grunnlag for senere lese- og skriveutvikling. Barns språkinnlæring er lettest å påvirke når de er mellom halvannet

og tre år. Barnehagen har derfor en unik rolle som forebyggende arena for barn som er i risiko for å utvikle lese- og skrivevansker. Tidlig hjelp er god hjelp.

Høytlesing

Språk- og leseferdighet ved skolestart henger i stor grad sammen med lese miljøet barnet har vokst opp i. Jo større rolle bøker har i førskolebarnets liv, jo bedre forberedt er barnet på å lære å lese når det begynner på skolen. Start derfor med høytlesing før barnet begynner å snakke, og les for barnet hver dag.

Ordforråd

Det er en klar sammenheng mellom ordforråd i førskolealder og leseferdighet senere i livet. Barn som har et begrenset ordforråd før skolestart, er ofte svake lesere gjennom hele grunnskolen. Barn som har et rikt ordforråd øker stadig forspranget til de svake leserne. Systematisk arbeid med begrepslæring er derfor god tilrettelegging for barn i risikogruppen.

Språklig bevissthet

Barn som er i risiko for å utvikle lese- og skrivevansker, strever ofte med formsiden i språket. De har for eksempel vansker med å rime, klappe stavelser og lytte ut lyder i ord. Systematisk arbeid med å styrke språklig bevissthet hos barn er derfor svært viktig for å forebygge lese- og skrivevansker.

Tilrettelegging i opplæringen

God og tidlig tilrettelegging er vesentlig for at elever med lese- og skrivevansker skal opprettholde motivasjon og lærelyst. Disse elevene trenger et opplæringstilbud som både fremmer lese- og skriveferdigheter, og gir digital lese- og skrivestøtte som kompenserer for vansker.

I tillegg kan dere gjøre tilpasninger i undervisningen og klasserommet som er nyttige for elever som strever med lesing og skriving.

Intensiv opplæring for elever fra 1.-4. årstrinn

Intensiv opplæring er ment å være en del av den ordinære tilpassede opplæringen. Det skal være en kortvarig og målrettet innsats fra skolen i blant annet lesing og skriving, for elevene som har behov for det. Målet er at elevene raskt skal få egnet støtte og oppfølging, slik at problemene ikke får mulighet til å utvikle og forsterke seg.

Dere må vurdere hvordan dere gjennomfører den intensive opplæringen ut fra behovene til eleven og andre mulige tiltak i opplæringen. Det er dere som jobber i skolen som er nærmest til å vurdere hvordan dere best kan organisere og gjennomfører intensiv opplæring.

Tilpasset lese- og skriveopplæring

Elever som strever med lesing og skrivning har behov for eksplisitt hjelp til å komme videre i lese- og skriveutviklingen. Å vite hvor en elev befinner seg i lese- og skriveutviklingen er en viktig forutsetning for å finne riktige tiltak. Det er derfor nødvendig at dere har god kjennskap til den typiske utviklingen.

Elever med lese- og skrivevansker vil ha behov for tett støtte og hjelp for å utvikle sine lese- og skriveferdigheter. De trenger ofte lengre tid på å lære bokstavene og etablere lesetekniske basisferdigheter.

Tilpasninger i klasserommet

Dere kan gjøre ulike tilpasninger i klasserommet og undervisningen for å hjelpe elever med lese- og skrivevansker.

- Mange elever med lese- og skrivevansker vil fint greie å få med seg innholdet når de får en tekst opplest. Dere bør derfor alltid lese tekst fra smartboard og tavle høyt, og sørge for at eleven har fagtekster tilgjengelig som digital tekst eller lydbok.
- Elever med lese- og skrivevansker har vansker med å tilegne seg kunnskap ved å lese og formidle seg gjennom skrift. Elevene kan i stedet lytte, drøfte, se, snakke om og erfare. I stedet for å skrive kan de svare muntlig og ta i bruk lyd, bilde og film i fremføringer og presentasjoner.
- Det er vanlig at vansker med lesing og skrivning påvirker elevens motivasjon og tro på egen mestring. Både skolen og foreldre kan forebygge en uheldig utvikling ved å legge til rette for mestringsopplevelser, og dermed styrke elevens selvtillit og tro på egne ferdigheter.

Digital lese- og skrivestøtte

Digitale verktøy kan være en god støtte i lese- og skriveopplæringen, og kompensere for vansker med lesing og skrivning. God bruk av disse kan være avgjørende for elevens faglige utvikling. Dere må i samarbeid med eleven og hjemmet finne ut hva som passer for den enkelte elev. Det er viktig at eleven får god opplæring i å bruke verktøyene.

Lesestøtte

For noen elever er lesestøtte helt nødvendig for å få med seg innholdet i en tekst. De fleste digitale enheter har integrerte funksjoner og programvarer som kan lese opp tekst. Det finnes også ulike funksjoner som "rydder" digital tekst slik at den blir enklere å forholde seg til.

Skrivestøtte

Mange tekstbehandlere og operativsystemer kan tilby skrivestøtte. Det vanligste verktøyet er hjelp til rettskriving ved stavekontroll og forslag til ord. Noen elever med lese- og skrivevansker har god nytte av å bruke talestyrt skrijving, ofte kalt diktering.

Mange elever med lese- og skrivevansker har god nytte av å bruke funksjoner som finnes i operativsystemene de allerede bruker. Elever med dysleksi har også krav på programvare som gir utvidet lese- og skrivestøtte.

Individuell tilrettelegging

Elever har rett til individuell tilrettelegging hvis de trenger det for å få tilfredsstillende utbytte av opplæringen.

Barn under opplæringspliktig alder har rett til spesialpedagogisk hjelp hvis de har behov for det.

Les mer: [Tilrettelegging for barn og elever som trenger ekstra støtte](#)

[Statped har nyttige ressurser om lese- og skrivevansker](#)